

001.8

*Андрушків Б.М., д.е.н., професор,
Владимир О.М., к.е.н., доцент,
Погайдак О.Б., к.е.н., с.н.с.,*

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

**ДО МЕТОДИКИ НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБІТ АБО ДОСВІД
ПРОГРАМУВАННЯ НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Як показало вивчення авторефератів та дисертаційних робіт економічного характеру, виклад матеріалу у них відбувається відповідно до встановлених правил, які, у певних рамках, регламентуються вимогами МОН України. Зокрема вони передбачають необхідність послідовного висвітлення актуальності проблематики, визначення мети та завдань, об'єкту дослідження тощо. Проте сам процес, послідовність викладення матеріалу, відбувається у довільній формі. Тому, не дивлячись на інколи значну наукову теоретичну та прикладну значимість наукового твору, спостерігається так звана «різношерстість» застосування власне методичних підходів до викладу матеріалу, які не рідко характеризуються відсутністю як чіткої логіки і послідовності викладу матеріалу.

Необхідно зауважити, що дослідженню проблематики системності досліджень присвячено чимало наукових праць таких науковців та практиків як В. Андрущенко, Є. Бистрицький, О. Веретенникова, В. Войтов, В. Гельман, Г. Касьянов, О. Кійко, О. Локшина, А. Ніценко, О. Овчарук, Т. Фінніков, Н. Яркова. На даний час цій проблемі немало уваги приділяли і приділяють на даний час науковці як колишнього ВАКУ так і нинішнього департаменту атестації кадрів МОН України серед них Р. Бойко, В. Бондаренко, О. Бендасюк та інші. Попри те, знову ж таки питання системності, лаконічності, програмності в алгоритмічному контексті інноваційного ланцюга: освіта – наука – безпосереднє виробництво – національна економіка або держава залишилися за полем зору згаданих науковців.

В супереч логіці перелік наукових праць, що досліджують проблеми розвитку взаємозв'язків та взаємовідносин науки та освіти з виробництвом та економікою в алгоритмічному контексті інноваційного ланцюга: освіта – наука – безпосереднє виробництво – національна економіка або держава не зменшується, а навпаки – зростає. Слід зазначити, що хід реалізації процесів розвитку освіти та науки в Україні у вищезгаданому контексті не завжди має наукове трактування, адже доступність та ясність викладу матеріалу, у багатьох випадках, досягається засобами формалізації. Як уже зазначалось, регламентація, яка має місце сьогодні в організації науково-дослідного процесу, в умовах академічної науки, здебільшого стосується форми та обсягів дисертацій та звітів, в окремих випадках передбачено перелік питань, які необхідно висвітлити. Проте в організації цього процесу відсутні чітка систематизація, послідовність проведення наукового дослідження. До даного часу практично не використовуються формалізовані підходи до проведення дослідження, які дозволили б прослідкувати ув'язку цього процесу за всіма етапами циклу формування дисертації чи розробки наукової теми. Ці обставини обумовлюють доцільність удосконалення методів проведення досліджень, впровадження нових форм з метою систематизації цих процесів та підвищення їх наукового рівня.

Тим часом з проголошенням незалежності України число вищих навчальних закладів зросло у декілька разів і на даний час становить близько 850, в тому числі – 250 вузів III і IV рівнів акредитації [10]. Ці обставини обумовлюють зростання числа науковців. Відповідно зростає число наукових праць і розробок в розмаїтих галузях науки. Їх ефективність, в силу зрозумілих причин і обставин (затяжна економічна, фінансова криза, виробничий застій, відсутність механізмів зацікавленості в активізації впровадження інновацій у виробничу практику ін.) залишається невисокою. Щорічно число кандидатів наук зростає на 5-7 тис. чол. та більш ніж на пів тисячі докторів наук, значна частина з яких працює у виробничій та невиробничій сферах, органах місцевого самоврядування, державної влади тощо. Впровадження формалізованих підходів у науково-дослідні процеси значно полегшило б реалізацію контрольних функцій наукових керівників, експертів, опонентів, що також доводять актуальність проблеми та її перспективність.

Як відомо, організаційно-економічний механізм впровадження досягнень науково – технічного прогресу, і використання наукових розробок у сферах суспільного життя у ланцюзі держава – освіта – наука – виробництво передбачає певний алгоритм (рис. 1) [3] та форма (табл. 1).

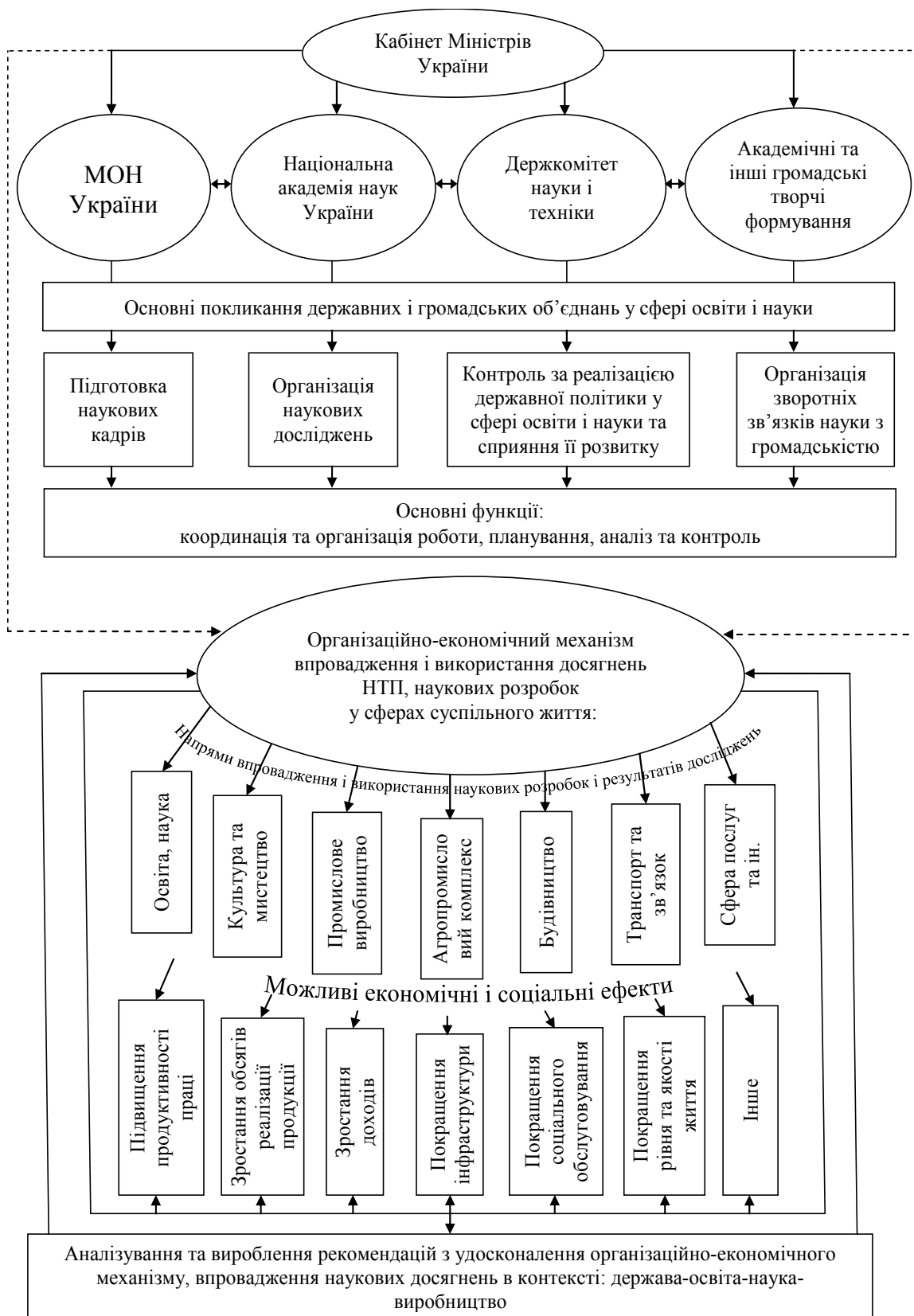

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм функціонування інноваційного ланцюга: держава – освіта – наука – виробництво

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

Таблиця 1

Схема наскрізного зв'язку: мети – конструктивних елементів дослідження – наукової новизни та кінцевих результатів – висновків наукової роботи (приклад умовний)

Мета та завдання НДР	Коротка характеристика конструктивних елементів дослідження	Наукова новизна дослідження	Висновки
<p>Проаналізувати поняття «стратегія розвитку підприємства»</p>	<p>Досліджено проблеми бізнес-середовища, в якому перебувають промислові підприємства на сучасному етапі функціонування, вимоги ринку і потреби керівництва підприємств, які зумовили необхідність розробки нового комплексного підходу до аналізу й оцінювання результатів діяльності, переходу підприємств від традиційних систем фінансової і управлінської звітності до збалансованих моделей оцінювання діяльності. Запропоновано при стратегічному розвитку підприємств застосовувати збалансовану систему показників (ЗСП), яка передбачає виділення складових фінансового та нефінансового характеру, кожна з яких дає уявлення про певний аспект функціонування підприємства. Визначено головні принципи формування стратегії розвитку, що дозволяє йому виживати в довгостроковій перспективі, досягаючи своїх цілей.</p>	<p>Уточнено визначення поняття «стратегія розвитку підприємства» як абстрактно-цільової концепції рішень і дій у досягненні перспективного напрямку розвитку підприємства в чотирьох основних сферах діяльності підприємства (фінансовій, клієнтській, виробничій, навчанні та розвитку) за рахунок розробки загальної політики і планів використання ресурсів підприємства, метою яких є ефективна підтримка безперервного розвитку його діяльності.</p>	<p>Виявлено сучасні проблеми з формуванням та оцінюванням стратегії розвитку промислових підприємств на Україні, що дозволило обґрунтувати необхідність впровадження ЗСП в стратегічну діяльність з метою підвищення економічної ефективності підприємств, зростання доходів й підвищення рівня прибутку.</p>
<p>Охарактеризувати мотиваційні чинники роботи персоналу підприємств щодо впровадження збалансованої системи показників у стратегічну діяльність підприємства</p>	<p>Обґрунтовані основні моменти застосування ЗСП у мотивації персоналу підприємства. Головними цілями, які дозволяють вирішити проблеми створення ефективної системи оплати праці за допомогою (ЗСП) є оцінювання впливу результатів діяльності співробітників на загальні економічні результати підприємства. Розроблено механізм стимулювання працівників підприємства до формування стратегії розвитку на підтримку впровадження ЗСП на основі встановлення відсотку премії за виконання поставлених стратегічних цілей. Певний відсоток винагороди виплачується працівникам в тому випадку, якщо підприємство досягне деяких або всіх своїх стратегічних цілей.</p>	<p>Розроблено мотиваційний механізм стимулювання працівників стратегії розвитку на основі ЗСП за рахунок взаємозв'язку розміру грошової винагороди з відсотком досягнення поставлених стратегічних цілей, що сприяє залученню робітників до прийняття рішень, встановленню завдань та норм навантаження, зазначенню винагороди за конкретну роботу.</p>	<p>Розроблено мотиваційний механізм стимулювання працівників за рахунок взаємозв'язку розміру грошової винагороди з відсотком досягнення поставлених стратегічних цілей, що сприяє робітників до прийняття рішень у діяльності підприємства, встановленню завдань та норм</p>

Спеціалізованою вченою радою К 58.052.05 Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя запропоновано ідею наскрізного зв'язку у виконанні дослідження, висвітлення і розкриття його суті, мети та завдань – конструктивних елементів дослідження – наукової новизни та кінцевих результатів – висновків наукової роботи.

Даний підхід дозволяє чітко та логічно побудувати ланцюг наукового дослідження, починаючи від мети та завдань, забезпечити обґрунтований перехід до конструктивної частини дослідження, формування наукової новизни, економічної та соціальної ефективності результатів дослідження та науково-практичних висновків.

Відтак, відповідно до кожної мети та поставлених завдань, згідно із запропонованою нами схемою наскрізного взаємозв'язку: мети та завдань дослідження – конструктивних його елементів – наукової новизни та кінцевих результатів – висновків наукової роботи, слід крім пропонування наукової новизни, охарактеризувати та обґрунтувати її економічну та соціальну ефективність та зробити відповідні висновки. З метою чіткого розкриття та характеристики наукової новизни дисертаційної роботи, нами пропонується висвітлювати її (табл. 2) у контексті: що зроблено (що пропонується) – яким чином (на основі чого) – чим відрізняється від усталених норм і традицій – з якою метою (для чого).

Таблиця 2

Характеристики наукової новизни

Що пропонується	Яким чином	Чим відрізняється від усталених норм і традицій	Для чого, що досягаємо
Розроблено мотиваційний механізм стимулювання працівників щодо формування стратегії розвитку.	На основі збалансованої системи показників.	За рахунок взаємозв'язку розміру грошової винагороди з відсотком досягнення поставлених стратегічних цілей.	Сприяє залученню співробітників до прийняття рішень, встановленню чітких завдань та справедливих норм навантаження, зазначенню винагороди за конкретну роботу.

Загалом, щоб наукове дослідження було цілісним, питання, які піднімаються у першому розділі дисертації мали логічне продовження у наступних розділах роботи та отримали обґрунтовані висновки, пропонуємо дотримуватись наступної послідовності при його здійсненні (рис. 2).

Проблема якісного розвитку науки в Україні криється не лише у недосконалому логічному структуруванні дисертаційних робіт, але й на вищому освітньому рівні. Скажімо, українські ВНЗ втрачають авторитет в очах студентів та аспірантів, які прагнуть у міру можливостей стажуватися та отримувати західну освіту. У єдиноборстві вітчизняних академічних знань і закордонних практичних навичок перемагає розумний прагматизм.

Українські науковці визнають: система західного вищої освіти не ідеальна, і в деяких моментах поступається українській, але в цілому більш ефективна. Адже українські ВНЗ виконують винятково академічну функцію, наповнюючи студентів знаннями, а західні – виховують характер і формують практичний підхід до життя, в тому числі і завдяки тому, що тісно співпрацюють з компаніями-роботодавцями, зацікавленими в кваліфікованих кадрах. При цьому викладачі-американці всі без винятку є спеціалістами-практиками у своїй галузі. Залучення до викладання вчених-практиків навіть у суто теоретичних дисциплінах – майже повсюдне правило для західних ВНЗ. Наприклад, економіку можуть викладати аналітики Світового банку, а математику – експерти з NASA.

В Україні все з точністю до навпаки – нерідко лекції читають фахівці хоч і з науковим ступенем, але такі, які займаються іншим напрямком. Вважаємо за доцільне МОН України прийняти, наприклад, директивний документ яким рекомендувати у технічних та інших не економічних ВНЗ, загально економічні дисципліни читати ученим фахівцям з економіки. Впевнені що в цих випадках економічні реформи мали б вищу ефективність чим вони мають її на даний час.

Водночас не слід недооцінювати позитивні сторони вітчизняної освіти. Нашою вищою школою увага приділяється фундаментальній частині освіти, що дуже розвиває мислення. Плюс української системи освіти – сильна базова підготовка. Саме своїми великими і глибокими науковими знаннями українські студенти, які продовжують навчання за кордоном, приємно радують західних викладачів.

Дипломи провідних українських вузів котируються на міжнародному ринку праці саме через сильну теоретичну підготовку, яка подекуди більша, ніж у зарубіжних колег. А практичні навички швидко набуваються протягом короткого періоду роботи в компанії. Так, за кордоном цінуються вітчизняні програмісти, на ринку ІТ-замовлень Україна входить у першу десятку світових гравців. При цьому слід уникати ілюзії, що вузівські дипломи західноєвропейського чи американського зразка

– гарантія майбутньої блискучої кар'єри, попереджають фахівці. Багато молодих людей переконані, що західний диплом в кілька разів підвищить їх вартість на ринку праці. Насправді ж диплом має бути підкріплений реалізованими проектами, які відображали б рівень компетенції кандидата на посаду.

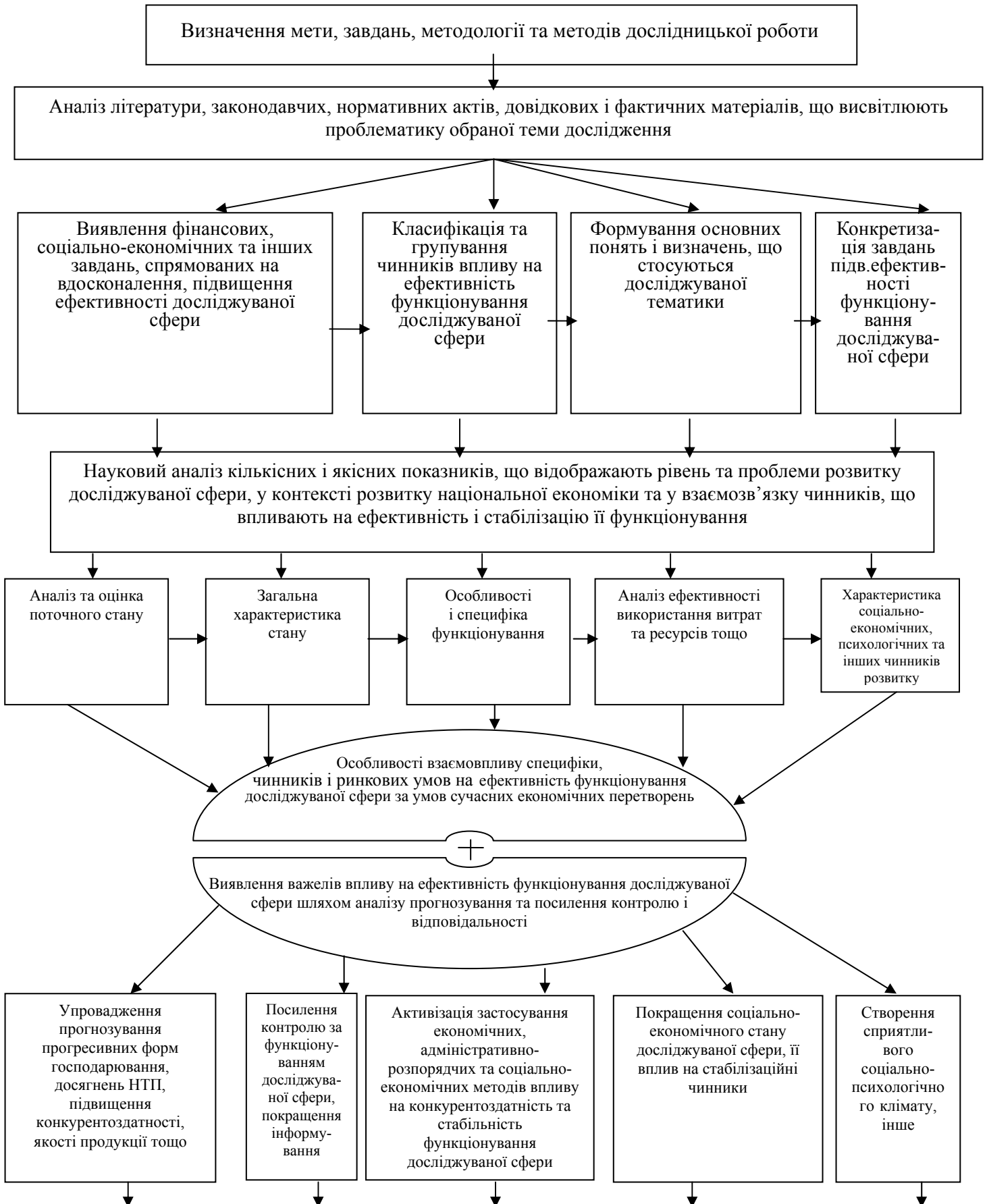

Рис. 2. Алгоритм проведення наукового дослідження дисертантом

Слід також зазначити, що українські вчені дуже мало публікуються у високорейтингових міжнародних журналах. Причому причина найчастіше дуже банальна – незнання іноземних мов і пов'язаний з цим психологічний бар'єр. Престижними вважаються публікації у виданнях, що мають реєстрацію в міжнародних інформаційних структурах типу «Ульріх», SCOPUS, Web of Science, Scirus, EconLit. У перспективі вважається, що вітчизняні фахові видання, які зареєстровані у зазначених інформаційних структурах будуть рівнозначними зарубіжним.

Гальмом у систематизації наукових досліджень, їх формалізації та розвитку вітчизняної освітньої системи науковці вважають залежність ВНЗ від Міністерства освіти, зокрема неможливість самостійно приймати рішення про внутрішнє управління та фінансування, визначати власну стратегію у сфері науково-дослідної роботи, а також форми і методи навчання.

Відсутність належного фінансування як з боку держави, так і з боку окремих галузей і підприємств, призвела до зменшення чисельності науковців, погіршення матеріально-технічної бази. Вчені не мають можливості працювати над удосконаленням дослідницького інструментарію, розв'язанням актуальних для Національного господарства і суспільства проблем. Знизився престиж наукової праці, відбувається вплив перспективної творчої молоді за межі України.

Досить цікавою і перспективною для України є модель дослідницького університету. Статус дослідницького університету передбачає поєднання навчального процесу, наукових досліджень і комерціалізації наукових результатів і технологій, досконалу систему адміністрування науково-дослідною діяльністю, високий ступінь організаційно-фінансового забезпечення наукової діяльності та високорозвинену комплексну систему наукових комунікацій.

Як правило, дослідницькі університети мають дуже міцні зв'язки з промисловістю. Так, наприклад, Массачусетський технологічний інститут має зв'язки майже з 300 корпораціями [11]. Суттєвою особливістю формування професорсько-викладацького складу кращих американських університетів є ротация кадрів, що охоплює сфери освіти, науки та бізнесу. Дослідницькі університети стали рівноправними партнерами бізнесу в інтеграції науки, освіти, виробництва, інколи вони самі виконують в регіонах роль провідного інтегратора.

Очевидним є те, що в Україні основними проблемами розвитку науки є відсутність цілісної інноваційної інфраструктури, мізерне фінансування науково-дослідної діяльності, практично відсутня винагорода за цікаві, вдалі і конструктивні рішення, пропозиції та винаходи.

Сьогодні для України досить важливою є проблема зацікавленості економіки у виході вже наявних наукових розробок на ринок, у реальний сектор економіки. Без інфраструктурної ланки, яка б забезпечувала такий вихід, фінансування науки ніколи не перетвориться на перспективні інвестиції й залишиться чистими витратами. В інноваційній системі України фактично немає венчурного фінансування, відсутні моделі дослідницьких університетів, низький рівень захисту прав інтелектуальної власності – тобто ключових елементів комерціалізації наукових розробок. Тому головне, що ми маємо зробити сьогодні, – це актуалізувати потужний потенціал розвитку, який сконцентрований у науці, створити економічну систему, запрограмовану на постійне впровадження інновацій та споживання новітніх технологій на період найближчих 5-10 років.

Безумовно важливим є застосування системи стимулів наукової діяльності, яка створюватиме умови для різкого підвищення активності й ефективності діяльності вчених та інноваторів, адже обсяги таких непрямих методів підтримки прямо залежать від результативності їх наукових та інноваційних досліджень.

Попереднє вивчення ситуації в сфері освіти та науки дослідження взаємозв'язків та взаємозалежностей освіти і науки з виробництвом та національною економікою показало, що творча інтелігенція в силу згаданих обставин працює не на науку, не на практику і не на суспільство, а на досягнення статусу, в якому легше вижити в умовах перманентної кризи, а якість наукових робіт в силу вище згаданих обставин не є пріоритетом ученого.

Керівництво держави, що відповідає за згадану ділянку роботи, незацікавлене, а може черстве і байдуже до процесів соціально-економічного розвитку держави, його соціогуманітарних моментів. Зруйнований зворотній зв'язок, відсутність контакту в інноваційному ланцюзі держава-освіта-наука-виробництво, не передбачають умов для висхідного розвитку перспектив національної економіки.

Виходячи з вище викладеного, та враховуючи досвід впровадження в Японії загальної вищої освіти, попри всі тимчасові економічні негаразди, вважаємо за своєчасне МОН України підняти клопотання перед законодавчими та іншими державними інстанціями про вдосконалення вищої освіти. Першим кроком у цьому процесі повинно послужити надання дозволу університетам на розширення самоврядних функцій, визначати обсяги прийому студентів відповідно до кадрових можливостей, матеріальної та навчально-методичної бази закладу. Вважаємо, що така ініціатива підніме статус не лише науки загалом, але й дозволить визначити та посилити її роль у розвитку нашого молодого суспільства.

Вченими Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя у контексті роботи творчих груп при облдержадміністрації внесено ряд пропозицій, зокрема: запропоновано впровадження повного регіонального господарського розрахунку для прояву творчої ініціативи регіональним бізнесменам, підприємцям; запропоновано інноваційно-логістичні шляхи активізації промислового виробництва та організаційний механізм впровадження інституційних засад по створенню сприятливого інвестиційного клімату для розвитку пріоритетних галузей в тому числі переробної промисловості, туристично-рекреаційної галузі, виробництва будівельних матеріалів та інше.

Загалом конструктивні пропозиції за державного сприяння могли б збудити не лише творчу ініціативу, але й національне виробництво, оживити національну економіку, а наукові дослідження зробити гнучкішими, зрозумілішими і доступнішими до впровадження у практику.

Література

1. Андрушків Б. Маргіналізація і глобальні небезпеки економіки / Б. Андрушків, І. Романська // Матеріали тези 15-ої наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, 14-15 грудня 2011 р. – Тернопіль: ТНТУ, 2011.
2. Андрушків Б. Особливості впровадження інноваційно-логістичного досвіду діяльності академічних формувань у ланцюзі освіта – наука – виробництво / Б. Андрушків, Н. Кирич, О. Владимир // Вісник економічної науки України. – 2011. – 1 (19). – С. 3-8.
3. Андрушків Б. Шляхи вирішення проблем розвитку освіти і науки в умовах державного становлення або маргіналізація гуманітарної сфери в умовах економічних трансформацій [Електронний ресурс] / Б. Андрушків, О. Владимир, О. Погайдак // Теорія та методика управління освітою. – 2011 р. – № 7. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ttmuo/2011_7/1.pdf
4. Андрушків Б.М. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми / Б. М. Андрушків, О. Є. Кузьмін // Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, системи підвищення кваліфікації. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
5. Андрущенко В. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / В. Андрущенко, В. Войтов О. Локшина та ін. – К.: "К.І.С.", 2003. – 296 с.

6. Бажал А. Статистика / А. Бажал // «Дзеркало тижня».– №49, 30 грудня 2010 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:<http://dt.ua/ARCHIVE/statistika-61800.html>
7. Гельман В. М. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні / В. М. Гельман // [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/345365.html>
8. Делягин М. Информационная революция, глобализация и кризис мировой экономики / М. Делягин // Проблемы теории и практики управления. –2001. – №1. – С. 18–23.
9. Кійко О. Проблеми вищої технічної освіти в Україні / О. Кійко, // [Електроний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.osvita.org.ua/articles/135.html>
10. Кількість вищих навчальних закладів в Україні в 2010 р. скоротилося в порівнянні з 2009 р. на 1% — з 861 до 854. // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://euroosvita.net/?category=1&id=952>
11. Мішов М. Альма-мачуха. Українські вузи втрачають популярність у студентів у порівнянні з західними [Електроний ресурс] / М. Мішов // Кореспондент. – 06.04.2012. – №13. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/journal/1339369-korrespondent-alma-machuha-ukrayinski-vuzi-vtrachayut-populyarnist-u-studentiv-u-porivnyanni-z-zahid>
12. Ніценко А. О. Оптимізація управління освітою у вищих навчальних закладах із застосуванням інформаційних технологій / А. О. Ніценко // [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.uipa.kharkov.ua/>
13. Рейтинг вищих навчальних закладів України за показниками наукометричної бази даних Scopus станом на 30.09.2011 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/rating/ratings_uni/index.html
14. Фінніков Т. Загальний огляд системи вищої освіти України / Т. Фінніков // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.irf.ua/.../programs_edu_ep_333_ua_h
15. Яркова Н. І. Проблеми державного фінансування вищої освіти в Україні / Н. І. Яркова, О. В. Веретенникова, А. В. Бондаренко // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/57511.doc.htm